

DOI: 10.31891/2308-4081/2023-13(1)-5

Кандидат філологічних наук, доцент **ОЛЬГА ДОБРИНЧУК**,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
E-mail: dobrynychuk.olga@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-3304-3811

Кандидат педагогічних наук, доцент **ТЕТЯНА КАЛІНЮК**,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
E-mail: kalyniuk@kpnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8696-3286

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ АВТЕНТИЧНИХ КАРИКАТУР: ЗАРУБІЖНІ МЕТОДИКИ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розгляду можливостей формування інішомовної комунікативної компетентності засобами автентичних німецькомовних текстів – карикатур. Враховуючи інтереси та потреби сучасного покоління Z, автори демонструють дидактичні переваги використання автентичних карикатур на уроках іноземної мови, зокрема німецької. Зауважено, що автентичні карикатури відображають національний характер носіїв мови та містять великий обсяг лінгвокраїнознавчої інформації, який надзвичайно цінний у вивченні іноземної мови.

Проаналізовано особливості креолізованих текстів та розглянуто переваги їх використання на уроці іноземної мови. З'ясовано, що креолізовані тексти, поєднуючи у собі вербальну та невербальну площини, містять потужний потенціал для формування мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетентностей, здатні відтворювати особливості мовного середовища, підвищувати рівень мотивації здобувачів освіти, стимулювати до активної діяльності на уроці, розвивати критичне та творче мислення тощо.

Визначено поняття «карикатура», яке розглядається як зумисне пародійне, сатиричне чи гумористичне зображення (переважно графічне) події або людини; різновид графіки. З'ясовано, що головною ознакою карикатури є прихований гумористичний, подекуди іронічний або ж саркастичний характер, а її завдання – візуальний вплив на читача.

Автентична карикатура ілюструє не лише типові ситуації спілкування, містить розмовну лексику, автентичні граматичні конструкції та інші мовні особливості, а й віддзеркалює соціокультурну, морально-етичну інформацію, зокрема культурні реалії країни та народу. У дослідженні продемонстровано послідовність роботи із автентичною карикатурою на уроці німецької мови, які передбачають такі етапи: Beschreibung (опис), Interpretation (інтерпретація), Bewertung (оцінка).

Ключові слова: креолізований текст, візуалізація, вербальна та невербальна частини, гумор, дидактизація, карикатура, урок іноземної/німецької мови.

INTERCULTURAL COMMUNICATION DURING GERMAN LANGUAGE LESSONS BY MEANS OF AUTHENTIC CARICATURES: FOREIGN TEACHING METHODS

ABSTRACT

The article is devoted to consideration of the possibilities of forming foreign language communicative competence by means of authentic German texts – caricatures. Taking into account interests and needs of the modern generation Z, the authors demonstrate the didactic advantages of using authentic caricatures during foreign language lessons, in particular German. It is noted that authentic caricatures reflect the national character of native speakers and contain a large amount of linguistic and regional information, which is extremely valuable while learning a foreign language. Peculiarities of creolized texts are analyzed and advantages of their use during foreign language lessons are considered. It is found out that creolized texts, combining verbal and non-verbal parts, contain a powerful potential for the formation of language, speech and socio-cultural competence and are able to reproduce the peculiarities of the language environment, increase the level of students' motivation, stimulate effective activity in class, develop critical and creative thinking, etc.

The concept of "caricature" is defined, which is considered as a deliberate parody, satirical or humorous image (mostly graphic) of an event or a person; a type of graphics. It is found out that the main feature of a caricature is a hidden humorous, sometimes ironic or sarcastic character, and its task is to have a visual impact on the reader. An authentic caricature illustrates not only typical communication situations, contains colloquial vocabulary, authentic grammar constructions and other language features, but also reflects socio-cultural, moral and ethical information, in particular the cultural realities of the country and people. The research demonstrates the process of using an authentic caricature during a German language lesson, which involves the following stages: Beschreibung (description), Interpretation (interpretation), Bewertung (evaluation).

Keywords: *creolized text, visualization, verbal and non-verbal parts, humor, didacticization, caricature, foreign language/German lesson.*

ВСТУП

Сучасна теорія навчання іноземних мов (ІМ) розглядає текст як основний компонент змісту навчання, який є одиницею і результатом спілкування. Текст сприяє набуттю іншомовної комунікативної компетентності, її складових: лінгвістичної, соціолінгвістичної, дискурсивної, стратегічної та соціокультурної. У зв'язку зі змінами в освіті, відбувається перегляд змісту, методів та засобів навчання. Більшість педагогів впевнені, що необхідно шукати нові, більш сучасні та ефективні шляхи у навчанні та викладанні ІМ. Пошук способів оптимальної подачі інформації останнім часом призвів до свого роду вибуху візуальних практик, де візуальний образ домінує над вербалізованими способами передачі інформації. Цим обумовлений той факт, що у сучасній лінгвістиці та лінгводидактиці різко зріс інтерес до іконічного коду, як репрезентанта невербальної комунікації.

Креолізовані тексти, зокрема карикатури, відображають національний характер носіїв мови та містять великий обсяг лінгвокраїнознавчої інформації. У зв'язку з цим, використання подібних матеріалів на уроці німецької мови є вкрай важливим, оскільки вони є зразком сучасної німецької мови. Інформація, яка

представлена у двох площинах (вербальній та іконічній) емоційно забарвлена, завдяки чому вона легше засвоюється здобувачами освіти. Карикатура, як вид креолізованих текстів, містить не лише гумористичну складову, а й певну загадку, для розгадки якої потрібно докласти зусилля: активізувати вже набуті знання, проаналізувати мовну складову карикатури на різних рівнях (семантичному, лексичному, морфологічному тощо), співвіднести вербальну та невербальну складові і зробити висновки, тобто вірно інтерпретувати зміст карикатури.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження полягає у дослідженні зарубіжних методик використання автентичних карикатур як засобу формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти на уроках німецької мови.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Креолізовані тексти та їх дидактичний потенціал є предметом обговорення серед вітчизняних та зарубіжних науковців, педагогів, вчителів. Зауважимо, що більшість наукових праць присвячена використанню коміксів та рекламних текстів на уроках ІМ (Л. Байдук, О. Кречотень, М. Brinitzer, S. Jögi, K. Kuzminykh, M. Laidvee, K. Lina, R. Palandt, O. Parajdi, I. Velica та ін.), однак методика використання саме карикатур залишається недостатньо дослідженою, хоча і є об'єктом наукових доробок у контексті вивчення історії та політології (П. Мороз, L. Frick, R. Utri, R. Weber).

У роботі використовуються теоретичні методи дослідження (аналіз, пояснення, порівняння, узагальнення та систематизація) для вивчення наукової та науково-методичної літератури і визначення сутності, типології та дидактичного потенціалу креолізованих текстів, зокрема карикатури, а також практичні методи (моделювання уроку) для наочної демонстрації можливостей використання автентичного тексту (каркатури).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Наразі візуальна інформація, ілюстрування, паралінгвістичні письмові засоби є найважливішими елементами текстотворення. Візуалізація відіграє важливу роль для розвитку особливого сприйняття об'єктів дійсності і є стимулом для виникнення нових форм передачі інформації. Зображення вже не просто ілюструє вербальний текст, а включається до його семантики. Ю. Кононець стверджує, що «візуалізація повідомлення – прояв загальної тенденції до естетизації зображення і одночасно прояв інтермедіального характеру нашої комунікації. Текст у багатьох його формах існування сприймається як єдність мовної одиниці та картинки, яка є супутньою до тексту. Вербальне та візуальне поєднуються в когерентне ціле» (Кононець, 2010).

О. Завадська наголошує на тому, що «у сучасній міжкультурній комунікації постійно зростає роль полікодових (креолізованих) текстів, де іконічні засоби разом з вербальними відтворюють картину світу, шкалу цінностей, естетичні ідеали нації. Креолізовані тексти набувають усе більшого поширення в сучасній комунікації і є одним з найбільш успішних її засобів» (Завадська, 2016).

Науковець Н. Сем'ян переконаний, що «дослідження креолізованих текстів набувають особливого значення, оскільки креолізовані тексти, які спрямовані на досягнення поставлених педагогічних цілей, – це не лише традиційні підручники, а й дії та мовлення вчителя, а також мультимедійні тексти та технічно опосередковане міжкультурне спілкування» (Сем'ян, 2021).

Комунікативна методика викладання ІМ орієнтована на створення комунікативних ситуацій, максимально наближених до реальності (Кречотень,

Байдак, 2019). Особливостями креолізованих текстів є те, що вони відображають національний характер носіїв мови (зовнішність, цінності, манеру поведінки, спілкування тощо) та події реального життя (історичні предмети матеріальної культури, побут, політичні реалії країни тощо); є джерелом лінгвокраїнознавчої інформації. В креолізованих текстах використовуються мовні засоби розмовного стилю, а також граматичний та лексичний матеріал різних сфер. Важливою особливістю креолізованих текстів є те, що представлена у двох площинах (вербальній та іконічній) інформація спрощує її сприйняття (Brinitzer, 2015; Kuzminykh, 2014).

Використання креолізованих текстів у навчанні ІМ сприяє вирішенню таких завдань: формування мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетентностей; відтворення мовного середовища; підвищення рівня мотивації; формування моральних норм; створення сприятливої робочої атмосфери в класі/аудиторії; стимулювання активної творчої діяльності; різноманітність форм, способів та прийомів навчання. З огляду на зазначене, вважаємо, що креолізований текст є найбільш вдалим матеріалом для навчання ІМ сучасного «покоління візуалів» (Laidvee et al., 2019).

Одним із різновидів креолізованого тексту є карикатура, яка у традиційному розумінні представляє викривлене, спотворене зображення предмета чи людини. Поняття «каркатура» (італ. caricatura, від caricare – перевантажувати, перебільшувати) трактується як «зумисне пародійне, сатиричне чи гумористичне зображення (переважно графічне) події або людини; різновид графіки. У карикатурах використовують засоби гумору, гротеску, сатири, шаржу» (Енциклопедія сучасної України). У карикатурах реальність та зображувальне не збігаються. Тексти або підписи часто зведені до мінімуму, оскільки основне завдання – візуальний вплив на читача. Об'єктом карикатури можуть бути будь-які соціальні, суспільно-політичні, побутові явища, реальні особи чи характерні типи людей. Каркатура, на думку багатьох дослідників, як «гумористичний» жанр створюється за допомогою прийому перебільшення, вона поєднує реальне та ірраціональне, повчає та виховує, вона завжди або агітує, або протестує, засуджує або висміює, неодмінно створюючи комічний ефект (Федік, 2021).

Як стверджують зарубіжні методисти, «каркатури – це мовчазні імпульси. Їх треба змусити «заговорити». Вони можуть використовуватися на будь-яких етапах навчання, у контексті різноманітних тем, а також у позашкільній освіті» (Frick & Weber, 2005).

Методична цінність каркатури полягає у створенні яскравого образу, влучній оцінці явища чи події. Зміст більшості каркатур зрозумілий старшокласникам. Проте, слід наголосити учням, що каркатури, зазвичай висловлюють думки щодо події, а не фактичну інформацію (Мороз, 2013). Саме тому ми наголошуємо, що каркатура – це своєрідна загадка, для вирішення якої необхідно докласти зусилля. Подолавши неоднозначність, яка закладена в каркатурі, стає зрозумілим, чому вона смішна. Каркатура не дає вичерпної інформації, але завжди передає «лише» влучну думку художника.

R. Utri вважає, що каркатури на уроці ІМ можуть стати засобом для розвитку міжкультурної компетентності, тобто засобом пізнання та розуміння іншої культури (Utri, 2013). Автентичні каркатури пов'язані з культурними реаліями країни, мова якої вивчається; покликані привернути увагу до таких тем, як расизм, дискримінація, стереотипи та упередження, міграційні явища, мультикультурне співіснування тощо. Їх обговорення, на думку дослідника, може сприяти позитивному розвитку міжкультурної компетентності. Для того, щоб зрозуміти, чому

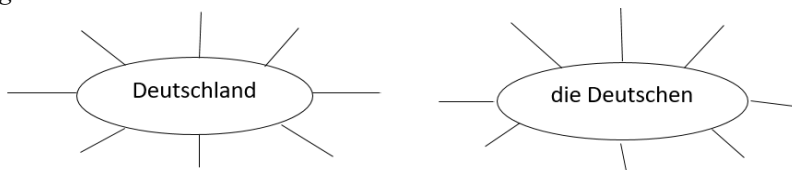

це смішно/іронічно/саркастично, представнику української лінгвокультурної спільноти, потрібно поринути у світ німецької національної свідомості (Palandt, 2014).

Роботу з карикатурами пропонуємо починати з детального аналізу зображення. Однак при цьому розглядаємо зображення не окремо від тексту, як це можна робити, опрацюючи мему чи рекламу. Важливе значення має правильне розуміння сенсу карикатури. З огляду на це, пропонуємо таку послідовність роботи: Beschreibung, Interpretation, Bewertung.

Запропонована нами карикатура може використовуватися під час вивчення тем «Deutschland», «Stereotypen über Deutschen» тощо. На дотекстовому етапі вчитель має активізувати знання учнів про Німеччину:

1. *Womit assoziiert ihr die Wörter "Deutschland" und "die Deutschen"? Ergänzt das Diagramm.*

2. *Seht euch das Bild an. Beschreibt das Bild. Stellt einander die Fragen mit Wer? Wann? Warum? Wo? Was? Wie? Wem? Можливі запитання:*

- Wer ist auf dem Bild?
- Wo ist die Person?
- Was macht sie?
- Welche Laune hat die Person?
- Welche Jahreszeit ist es auf dem Bild? etc.

Коментар: для опрацювання зображення ефективною буде робота в парах.

3. *Antwortet auf die Fragen.*

- Was/Wer ist auf der Karikatur zu sehen?
- Welche Bildelemente fallen euch auf?
- Welche Zeichen oder Symbole könnt ihr erkennen?
- Woher wissen wir, dass auf der Karikatur ein Deutscher dargestellt ist?

Коментар: після обговорення зображення у парах вчителю варто переконатися, чи досить детально учні роздивилися картинку і чи звернули увагу на дрібниці, які допоможуть зрозуміти зміст карикатури (колір парасольки та напис на газеті).

4. a) *Lest die Aussage des Menschen: ernst, lustig, faul, aufgeregt.*

Boah, was 'ne Hitze! Und gerade heute wollte ich mich mal bewegen

b) *Erklärt, welche Intonation passt zu der Situation am besten.*

Коментар: опрацювання та співвіднесення вербальної частини карикатури із невербальною. Учням пропонується фонетична вправа (тренування інтонації).

5. *Wie versteht ihr die Wörter «Boah», «'ne», «mal»? Übersetzt die Aussage auf Ukrainisch. Beachtet dabei den Sprachstil!*

Коментар: оскільки вербальна частина представлена у розмовному стилі, варто запитати учнів, чи зрозуміли вони слова: «Boah», «'ne», «mal» та

запропонувати власний переклад фрази з карикатури, враховуючи особливості української розмовної мови.

6. *Interpretation. Welche Antwort passt besser? Begründet eure Wahl.*

1. Wer wird thematisiert?

- a) *ein typischer Deutsche;*
- b) *eine Person, die faul ist;*
- c) *eine Person, die leere Versprechungen macht.*

2. Was will der Zeichner erreichen?

- a) *uns belehren;*
- b) *uns unterhalten;*
- c) *uns zum Handeln motivieren.*

3. Was ist die Gesamtaussage?

- a) *Wir sind alle verschieden;*
- b) *Wir müssen keine leere Versprechungen machen;*
- c) *Was in der Zeitungen geschrieben ist, ist nicht immer die Wahrheit.*

4. An wen richtet sich die Karikatur?

- a) *an Deutschen;*
- b) *an alle;*
- c) *an Jugendlichen.*

Коментар: для інтерпретації змісту карикатури можна запропонувати запитання із варіантами відповідей.

7. *Bewertung. a) Schreibt einen Aufsatz zu einem der folgenden Themen:*

- *Wie findest du diese Karikatur?*
- *Stereotypen über die Deutschen: Was ist deine Meinung?*
- *Leere Versprechungen in meinem Leben.*

b) *Schreibt eine ausgedachte Lebensgeschichte der Person aus der Karikatur.*

c) *Schreibt ein Interview mit der Person aus der Karikatur und spielt ihn vor der Klasse.*

Коментар: після детальної інтерпретації тексту, учням можна запропонувати письмові завдання, які передбачатимуть оцінку карикатури в усній чи письмовій формах.

Вправ для творчого етапу ми не пропонуємо, адже, на нашу думку, жанр карикатури є складним, і творчі завдання, на кшталт створити власну карикатуру, можуть бути занадто складними для багатьох учнів, адже важливим є не лише творчі здібності у малюванні, а й створення гумористичного, іронічного, саркастичного ефекту завдяки поєднанню зображення та тексту.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Проведене дослідження свідчить, що зарубіжні практики використання креолізованих текстів на уроці німецької мови мають великий потенціал для формування іншомовної комунікативної компетентності. Автентична карикатура як джерело соціокультурної інформації є засобом розвитку мотивації та підвищення інтересу до вивчення іноземних мов, німецької зокрема, а її гумористичний характер викликає емоційне ставлення до матеріалу, який вивчається. Методично коректне опрацювання іконічного та вербального компонентів карикатур у їх взаємозв'язку сприятиме ефективності вивченню німецької мови.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні зарубіжного досвіду використання дидактичних можливостей інших видів креолізованих текстів, зокрема дудлів та демотиваторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завадська, О. В. (2016). Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень. *Лінгвістичні дослідження*, Вип. 43, 163–169.
2. Карикатура. *Енциклопедія сучасної України*. Режим доступу <http://surl.li/hmffy>.
3. Кононець, Ю. В. (2010). Вербально-візуальна єдність полікодових текстів *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, Вип. 18, 186–192.
4. Крекотень, О. В., Байдак, Л. І. (2019). Технологія використання рекламних текстів на занятті з іноземної мови. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*, Вип. 47, 136–140.
5. Мороз, П. В. (2013). Використання карикатур в шкільному підручнику історії (методика роботи в умовах дослідницького навчання). *Проблеми сучасного підручника*, Вип. 13, 147–167.
6. Сем'ян, Н. В. (2021). Використання креолізованого тексту як навчального засобу на уроках англійської мови в закладах середньої освіти. *Інноваційна педагогіка*, 31, 62–65.
7. Федік, Ю. М. (2021). Ключові підходи до дослідження сучасних англомовних карикатур. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2, т. 32 (71), 224–229. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-1/38>
8. Brinitzer, M. (2015). *Zack. Deutsch lernen mit Comics*. Stuttgart: Klett Sprachen GmbH.
9. Frick, L., Weber, R. (Red.) (2005). *Gegen den Strich – Karikaturen zu zehn Themen*. Stuttgart: Neckar-Verlag GmbH.
10. Kuzminykh, K. (2014). Comics und graphic novels im multikulturellen Deutschunterricht. *Glottodidactica*, 41/2, 75–86.
11. Laidvee, M., Lina, K., & Jõgi, S. (2019). Produktwerbung auf Deutsch. *Septentrio Educational*, 1. DOI: <https://doi.org/10.7557/8.5196>
12. Palandt, R. (2014). Comics Geschichte, Struktur, Interpretation. In: M. Hieronimus (Hrsg.), *Visuelle Medien im DaF-Unterricht (Materialien Deutsch als Fremdsprache)*, Bd. 90, 77-118. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen. Genommen von https://univerlag.uni-goettingen.de/bitstream/handle/3/isbn-978-3-86395-174-0/Matdaf90_/Hieronimus_978-3-86395-174-0.pdf?sequence=4&
13. Velica, I., Parajdi, O. (2010). Werbung im Unterricht. In: M. Cluj (Ed.), *Werbung. Die alltägliche Macht der Sprache*, 155-178.
14. Utri, R. (2013). Das interkulturelle Potenzial von Karikaturen im DaF-Unterricht. *Glottodidactica. An International Journal of Applied Linguistics*, tom XXXXII, 35-45. Genommen von <http://surl.li/htdmr>.